STRĂMUTAREA GERMANILOR DIN ŢĂRILE BALTICE ŞI BUCOVINA, 1939–1941. CÂTEVA ASPECTE COMPARATIVE

BOGDAN-ALEXANDRU SCHIPOR

The Resettlement of the Germans from the Baltic States and Bukovina, 1939–1941. Some Comparative Aspects

(*Summary*)

Beyond aspects strictly related to political or territorial issues, the Soviet-German non-aggression pact signed on August 23, 1939 generated important demographic mutations in Eastern Europe, hard to foresee prior to the outbreak of the war. After the delineation of the spheres of influence and the new possessions of Germany and Soviet Union, Berlin tried to determine the German ethnics in Eastern Europe, including from territories obtained by the Soviet Union, to choose to return to Germany, considered the true homeland. This decision was the basis for an ample program for the resettlement of the German ethnics from the Baltic States or Romania. In the particular case of Romania, which we have in view, the program was developed in 1940, but we must take into consideration a few distinct elements.

The German authorities asked Moscow on this occasion to solve the problem of the almost 100.000 German ethnics who lived in the region between Prut and Dnester. Berlin was intrigued by the fact that the Soviet ultimatum addressed to Romania referred equally to Bukovina and the Hertza area, territories on which also lived many people of German origin. Their issue could be solved directly with the Soviets, but the *Reich*'s leaders also took into account the resettlement of the Germans from Romania. The negotiations regarding the resettlement of the Germans from Romania started almost immediately, and when they were concluded, in the autumn of 1940, the German ethnics, and not only they, had sufficient reasons to choose to leave for Germany. Romania had lost vast territories in a very short period of time, waves of refugees and, with them, the news that came especially from the territories occupied by the Soviets were increasingly alarming, so leaving for Germany represented for many the best option for them and their families to live a more secure life. The fact that many of them subsequently returned was determined maybe not only by homesickness, but also the fact that the internal situation of Romania remained somewhat stable and calm until 1943–1944.

On the other hand, in case of the Baltic States there were two waves of resettlement. The first was between October 1939 until May 1940 and the second

Analele Bucovinei, **XXII**, *2* (45), p. 535–545, Rădăuţi-Bucureşti, 2015

BDD-A32866 © 2015 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:20 UTC)

from January to March 1941. The agreements forming the official basis for the first wave of resettlement in the Baltic States were concluded between Germany and the legal governments of those countries, and the other one between Germany and Soviet Union, which had meanwhile occupied Lithuania, Latvia and Estonia and accordingly the conditions for the two waves of resettlement were different. In addition, there are also different sources of information about the resettled individuals. Differently from the 1939–1940 resettlement, there are very few documents on later resettlement.

Obviously, we never lose sight of the fact that the resettlement of the Germans from Bukovina, Bessarabia or Dobrodja represented only a part of a much larger process which cannot be fully understood if we do not compare it, for example, to similar phenomena in the Baltic countries. In retrospect, the political decision that finally determined the resettlement of the German ethnics either from the Baltic States or from Romania, irrespective of the administrative or legal measures that accompanied and facilitated it, created, on both sides, deep social and human disruptions whose consequences can still be felt today, and at the same time, represented an accurate indicator of the fate and the particular situation of these countries. The resettlement of the German ethnics from Latvia, Estonia or Lithuania can emphasize both similarities and distinctions which, together, can form a more accurate image on an uprooted ethnic group seeking a new identity in the old homeland, animated by promises, hopes and dreams of a better life. There is no doubt, however that the resettlement of the Germans from Eastern Europe in 1939, 1940, and 1941, beyond any similarities or distinctions, nuances or consequences was nothing but an element of the redefinition of the spheres of influence, a barometer of the Soviet-German relations and of aggression.

Key Words: Resettlement, Germans, Baltic States, Bukovina, demographic movements, spferes of influence.

Dincolo de aspecte care ţineau strict de chestiunile politice ori teritoriale, pactul de neagresiune sovieto-german încheiat la 23 august 1939 a generat mutaţii demografice importante în Europa de Răsărit, greu de anticipat înainte de izbucnirea războiului. Odată delimitate sferele de influenţă şi noile posesiuni ale Germaniei şi Uniunii Sovietice, Berlinul a căutat să-i determine pe etnicii germani din zona ţările baltice şi estul Europei, inclusiv din teritoriile pe care le obţinuse Uniunea Sovietică, să opteze pentru revenirea în Germania, considerată adevărata patrie. Această decizie a stat la baza unui amplu program derulat între 1939 şi 1941.

În cazul particular al României, pe care îl avem în vedere, programul s-a desfăşurat în toamna anului 1940, dar trebuie să avem în vedere câteva elemente distincte, deoarece anul 1940 este anul în care România a fost nevoită să cedeze teritorii în favoarea Uniunii Sovietice, Bulgariei şi Ungariei, teritorii locuite şi de comunităţi însemnate de etnici germani, după cum a fost cazul Bucovinei sau Basarabiei. Mai există însă un motiv care ne-a determinat să alegem această abordare. Strămutarea germanilor din Bucovina, în toamna anului 1940, nu a fost un fenomen singular care a generat mutaţii demografice semnificative în această regiune, distincte faţă de valurile de refugiaţi. Fapt mai puţin cunoscut şi abordat în

BDD-A32866 © 2015 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:20 UTC)

istoriografie, odată cu repatrierea germanilor avea loc şi o repatriere a maghiarilor din regiune, consecinţă directă a Dictatului de la Viena[1].

Aşadar, aranjamentul sovieto-german de la 23 august 1939 a pecetluit, într-un fel, soarta ţărilor est-europene şi a configurat, în mare, sferele de influenţă ale celor două mari puteri totalitare. Înfrângerea militară rapidă a Poloniei, ca urmare a unei duble invazii, germană şi sovietică, şi dispariţia sa ca entitate politică, în septembrie 1939, a făcut necesară încheierea unei noi înţelegeri între Berlin şi Moscova. Frontiera comună dintre cele două mari puteri a fost astfel delimitată prin tratatul încheiat la 28 septembrie 1939, în urma unei a doua vizite a lui Ribbentrop la Moscova[2]. Aceasta a fost ocazia folosită de sovietici pentru a obţine Lituania în schimbul regiunilor Varşoviei şi Lublinului, care au fost cedate Germaniei[3].

Un nou semnal de alarmă pentru statele est-europene avea să vină la 6 octombrie 1939, atunci când, într-un discurs susţinut în faţa Reichstag-ului, Hitler a vorbit despre repatrierea germanilor rezidenţi în străinătate, mai cu seamă a celor din Europa de Răsărit şi zona baltică, dar şi a celor din Tirolul de Sud[4]. Mai mult decât atât, Ernst von Weizsäcker, pe atunci secretar de stat în Ministerul Afacerilor Externe al Reich-ului, nota la 14 octombrie 1939 faptul că abandonarea Finlandei şi a celor trei state baltice, la fel ca şi decizia lui Hitler de a-i repatria urgent pe etnicii germani din aceste ţări nu reprezentau decât un cadou pe care Germania îl oferea Uniunii Sovietice, un gest convenit de către cele două părţi în cadrul discuţiilor premergătoare semnării pactului de neagresiune din 23 august[5].

De altfel, programul a fost pus imediat în practică, o dovadă în acest sens fiind *Acordul asupra transferului cetăţenilor letoni de origine germană în Germania*, încheiat la 30 octombrie 1939 între Germania şi Letonia şi prin care 49 885 de cetăţeni letoni de origine germană au fost „repatriaţi" în Germania[6]. Autorităţile germane au dorit ca acest transfer să fie realizat ca o operaţiune unică, acordul germano-leton, completat de un protocol adiţional, urmând să reglementeze situaţia bunurilor mobile şi imobile pe care emigranţii le lăsau în

---

[1] Direcţia Judeţeană Suceava a Arhivelor Naţionale (în continuare D.J.S.A.N.), Fond *Prefectura Judeţului Rădăuţi*, Dosar nr. 16/1940, f. 126.

[2] Emilian I. Bold, *Războiul de iarnă sovieto-finlandez (30 noiembrie 1939 – 12 martie 1940)*, Iaşi, Universitas XXI, 2001, p. 59.

[3] *Nazi-Soviet Relations*, p. 107.

[4] Arhivele Ministerului de Externe, Bucureşti (în continuare A.M.A.E.), Fond 71, E9, Anul 1939–1940, Vol. 129, f. 231.

[5] The University of Latvia, Maksims Duhanovs, Inesis Feldmanis, Aivars Stranga, *1939. Latvia and the Year of Fateful Decisions*, Riga, The Latvian University, 1994, p. 80.

[6] Mai târziu, un acord asupra aceluiaşi subiect a fost încheiat de germani cu ocupantul sovietic, la 10 ianuarie 1940. Vezi facsimilul bilingv *Likumu un Ministru kabineta noteikumu krajums*, din 8 noiembrie 1939, în Janis Dagis, *Prezidents Karlis Ulmanis III.*, Riga, Ed. Latvijas Universitate, 1990, p. 529. O procedură similară s-a înregistrat şi în cazul României, însă situaţia ţării noastre era, în momentul respectiv, diferită de aceea a Letoniei în toamna anului 1939.

BDD-A32866 © 2015 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:20 UTC)

urmă şi, în măsura posibilului, prejudiciile pe care plecarea cetăţenilor de origine germană le-ar fi produs economiei letone[7].

În acel moment, ca număr, germanii constituiau a treia minoritate etnică din Letonia, după ruşi şi evrei, ei reprezentând aproximativ 3,5% din totalul populaţiei statului baltic. Ca o comparaţie, în Estonia vecină, germanii reprezentau al doilea grup minoritar ca mărime, adică 1,5% din totalul populaţiei. Vorbim însă concret despre un număr de aproximativ 60 000 de germani care trăiau în Letonia în anul 1939 şi despre aproximativ 18 000 în Estonia. Stabiliţi în zona baltică încă din secolul al XIII-lea, germanii reprezentaseră, cel puţin până la sfârşitul Primului Război Mondial, elita conducătoare, deopotrivă politică şi economică din regiune[8]. În perioada interbelică, însă, etnicii germani din Letonia, de pildă, nu au constituit un grup unitar pe scena politică. Unii dintre liderii acestora au militat pentru obţinerea unei anumite autonomii a minorităţii germane în cadrul statului, însă au fost şi personalităţi, precum Paul Schiemann, care au încercat să reprezinte interesele comunităţii germane în cadrul unei relaţii liberale, democratice şi de cooperare cu autorităţile. Au existat însă, la sfârşitul celui de-al doilea deceniu interbelic şi lideri ai comunităţii germane din Letonia care au adoptat atitudini radicale în relaţia cu statul, inspiraţi, evident, de discursul rasist şi naţionalist promovat de către cel de-al Treilea Reich. Dintre aceştia se va remarca ulterior Erhard Kröger, cel care va primi sarcina de a se ocupa de strămutarea etnicilor germani din Letonia în cadrul programului iniţiat de autorităţile de la Berlin şi cele de la Riga în 1939[9]. Din acest punct de vedere trebuie menţionat faptul că, în general, letonii nu au privit cu prea mult regret plecarea etnicilor germani, aceştia din urmă fiind consideraţi în acel moment drept o minoritate „gălăgioasă", care îmbrăţişase cu destul de mult entuziasm propaganda regimului naţional-socialist de la Berlin şi care provocase probleme din ce în ce mai mari autorităţilor de la Riga, pe masura ascensiunii nazismului şi a celui de-al treilea Reich[10].

Cetăţenii letoni de origine germană care au optat în favoarea repatrierii au fost transferaţi în nou-creata regiune Warthegau, care cuprindea zone poloneze, precum Posen, actualmente Poznan, Pomorze, Słonsk şi Łodz[11], însă problemele legate de proprietăţile şi bunurile pe care aceştia le-au lăsat în urmă au fost complicate de faptul că, în iunie 1940, Uniunea Sovietică a anexat micul stat baltic. Autorităţile germane au încercat în continuare să reglementeze această situaţie pe

---

[7] *Accord sur le transfert des citoyens lettons d'origine allemande en Allemagne du 30 octobre 1939*, la adresa de internet http://www.letton.ch/lvrapatr.htm, consultată la 14 octombrie 2014.

[8] *Baltic Region. Conflicts and Co-operation. Road from the Past to the Future*, EuroUniversity, Estonian Euroinfo Society, Ilo Publishers Ltd., Tallinn, 2001, p. 366.

[9] Institute for Research of Expelled Germans, *The Baltic German community destroyed under Hitler and Stalin's non-aggression pact*, la adresa de internet http://expelledgermans.org/balticgermans.htm, consultată la data de 15 octombrie 2014.

[10] Arnolds Spekke, *History of Latvia. An Outline*, Stockholhm, published by M. Goppers, 1951, p. 383.

[11] *Ibidem*.

BDD-A32866 © 2015 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:20 UTC)

baza bunelor relaţii pe care Berlinul încă le avea cu Moscova, ea făcând obiectul unui acord bilateral, încheiat la 10 ianuarie 1941. Răcirea relaţiilor germano-sovietice şi izbucnirea războiului dintre cele două mari puteri a anulat însă orice posibilitate de soluţionare.

Dincolo de toate aceste chestiuni, trebuie menţionat faptul că, din motive lesne de înţeles, diplomaţia de la Bucureşti s-a arătat preocupată în cel mai înalt grad de tot ceea ceea ce a însemnat strămutarea germanilor din statele baltice. Astfel, în rapoarte detaliate, ataşatul de legaţie şi însărcinatul cu afaceri al României la Riga, Grigore Niculescu-Buzeşti, şi-a informat în mod repetat superiorii de la Bucureşti asupra modului în care s-a desfăşurat repatrierea etnicilor germani. Este interesant, din acest punct de vedere, faptul că diplomatul român atrăgea atenţia asupra faptului că o bună parte dintre etnicii germani din Letonia, în fapt, aproximativ o treime dintre ei, a refuzat strămutarea, în timp ce pentru strămutare optaseră şi numeroşi etnici negermani, mai ales cei rezultaţi în urma unor căsătorii mixte, dar şi mulţi cetăţeni letoni de origine rusă, cu toţii acceptaţi fără nici o restricţie de către autorităţile germane de resort[12].

Pe de altă parte, Niculescu-Buzeşti sublinia reticenţele multora dintre etnicii germani din Letonia de a se strămuta, cu atât mai mult cu cât exista în rândurile acestora un acut sentiment de insecuritate, determinat, între altele, de incertitudinile ce planau asupra existenţei lor viitoare, rezultatul războiului european, soarta finală a teritoriilor poloneze ocupate de Germania şi în care minoritatea germană din zona baltică avea să fie colonizată şi, nu în ultimul rând, de veştile trimise în fosta patrie, pe diverse căi, de către primii germani strămutaţi din Letonia şi care descriau în note destul de descurajante noua lor existenţă în Reich[13].

Pe de altă parte, în cazul ţărilor baltice au existat două valuri de strămutări ale etnicilor germani. Primul s-a desfăşurat între octombrie 1939 şi mai 1940, iar cel de-al doilea din ianuarie şi până în martie 1941. Înţelegerile oficiale care au stat la baza primului val de strămutări au fost încheiate între autorităţile germane şi guvernele legale, legitime, ale statelor baltice, în timp ce pentru al doilea au fost încheiate între autorităţile germane şi cele sovietice. În consecinţă, şi condiţiile în care s-au desfăşurat cele două valuri au fost diferite. Mai mult decât atât, şi sursele care oferă informaţii despre strămutaţi sunt diferite pentru cele două valuri. Astfel, spre deosebire de strămutările din 1939–1940, despre care găsim numeroase şi detaliate informaţii în arhivele din Letonia şi Estonia, de pildă, cu privire atât la activitatea autorităţilor germane şi locale de resort implicate în acest proces, găsim extrem de puţine documente referitoare la al doilea val. Nici un document cu privire la acesta din urmă nu există în Estonia şi numai câteva în Letonia[14].

---

[12] A.M.A.E., Fond 71, Letonia, Anii 1923–1940, Vol. 7, f. 241–242.

[13] *Ibidem*, f. 245–246.

[14] Luule Rand, *Resettlement of the German Minority from Estonia in 1939*–1940, în Estonian International Commission for the Investigation of Crimes against Humanity, *Estonia 1940–1945.*

BDD-A32866 © 2015 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:20 UTC)

În cele din urmă, între 1939 şi 1940 au părăsit Letonia peste 51 000 de etnici germani, în timp ce aproximativ 11 000 au hotărât să rămână. Trebuie să luăm, însă, în considerare faptul că imediat după anexarea propriu-zisă a Letoniei de către Uniunea Sovietică, în iunie 1941, circa 10 500 de etnici germani au reuşit să fugă în teritorii controlate de al Treilea Reich, astfel încât, în perioada 1939–1941, au părăsit Letonia peste 60 000 de germani. Practic, în momentul în care Operaţiunea „Barbarossa" a fost declanşată, în iunie 1941, iar trupele germane au ocupat teritoriul Letoniei, doar 1 500 de etnici germani mai locuiau pe teritoriul statului baltic. În acest context, trebuie menţionat faptul că în timpul ocupaţiei germane a Letoniei au existat etnici germani originari din această ţară care au încercat să revină în locurile natale, dar autorităţile de la Berlin au respins de fiecare dată astfel de cereri sau încercări[15].

În ceea ce priveşte situaţia germanilor din România, ea fost reglementată în 1940. Din acest punct de vedere, trebuie subliniată posibilitatea ca sovieticii să fi intenţionat aplicarea modelului tratatelor de asistenţă mutuală cu statele baltice, ca prim pas în direcţia anexării şi pentru cazul României, însă interludiul finlandez a oferit Bucureştilor, şi probabil şi Germaniei, un răgaz.

La mijlocul lunii iunie 1940, Moscova prezenta însă ultimatumul său statelor baltice: Lituaniei la 14 iunie, Estoniei şi Letoniei la 16 iunie. A urmat anexarea propriu-zisă, iar apoi, la 26 iunie 1940, ultimatumul adresat României. Autorităţile de la Bucureşti au acceptat, cum bine se ştie, termenii sovietici, cedând Basarabia, nordul Bucovinei şi ţinutul Herţa, ultimele două teritorii nefiind cuprinse în prevederile protocolului adiţional secret din august 1939. Cu această ocazie, Molotov avea să declare că, dimpotrivă, pactele de asistenţă mutuală încheiate de Uniunea Sovietică şi ţările baltice în toamna anului precedent „nu au produs rezultatele dorite", dar că, oricum, cetăţenii estonieni, letoni şi lituanieni, ca şi aceia din Basarabia şi nordul Bucovinei au devenit cetăţeni sovietici „cu mare bucurie"[16]. Totodată, Molotov considera că relaţiile bilaterale cu România puteau reveni acum la normal[17].

Autorităţile germane, care îşi dăduseră acordul, în anul precedent, pentru anexarea Basarabiei de către sovietici, au solicitat Moscovei, cu acest prilej, soluţionarea problemei celor aproximativ 100 000 de etnici germani care locuiau în regiunea dintre Prut şi Nistru. Berlinul a fost intrigat, însă, de faptul că ultimatumul sovietic adresat României făcea referire, în egală măsură, şi la Bucovina şi ţinutul

---

Reports of the Estonian International Commission for the Investigation of Crimes against Humanity, Tallin, 2006, p. 33.

[15] Institute for Research of Expelled Germans, *The Baltic German community destroyed under Hitler and Stalin's non-aggression pact*, la adresa de internet http://expelledgermans.org/balticgermans.htm, consultată la data de 15 octombrie 2014.

[16] Cf. Alexander Werth, *Russia at War, 1941–1945*, London, Discus Books, Published by Avon, 1970, p. 111.

[17] *Ibidem*.

BDD-A32866 © 2015 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:20 UTC)

Herţa, teritorii în care locuiau, de asemenea, numeroşi cetăţeni de origine germană[18].

Oficial, operaţia de evacuare a acestora s-a desfăşurat în urma încheierii *Acordului între Guvernul Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste şi Guvernul Germaniei cu privire la evacuarea etnicilor germani din Basarabia şi Bucovina de Nord pe teritoriul Germaniei*, încheiat la 5 septembrie 1940, însă pregătirile începuseră încă de la mijlocul lunii iulie 1940, atunci când o comisie mixtă sovieto-germană a fost însărcinată cu pregătirea evacuării coloniştilor germani[19]. Pe de altă parte, în timpul întrevederilor conducerii Comisariatului Poporului pentru Afacerile Externe cu oficiali germani a fost subliniată, în repetate rânduri, deosebirea între felul de a aborda problema evacuării etnicilor germani de pe teritoriul ţărilor baltice şi al Basarabiei. Ulterior, în timpul unei întrevederi cu Schulenburg, Molotov preciza că faptul că „în Basarabia, a cărei ocupare de către România noi n-am recunoscut-o niciodată, abia au fost repuse în vigoare legile URSS (în speţă, legile cu privire la naţionalizarea pământului şi a întreprinderilor), iar în ţările baltice, care s-au aflat în situaţia de state independente, aceste legi abia urmează să fie aplicate”[20].

La 23 septembrie 1940, spre portul Chilia s-a îndreptat primul transport cu etnici germani evacuaţi din Basarabia, iar ulterior evacuarea s-a desfăşurat, practic, zilnic. Toate rapoartele şi informaţiile legate de desfăşurarea evacuării, redactate de lucrătorii Delegaţiei guvernamentale sovietice, erau sistematic trimise organelor NKVD ale Ucrainei şi Moldovei, urmând să fie transmise organelor centrale corespunzătoare. Informaţiile erau trimise, de asemenea, organelor de partid republicane, pentru informare[21].

În acordul din 5 septembrie 1940 se declara că „urmează să fie evacuaţi etnicii germani care şi-au exprimat dorinţa să se evacueze”, că „evacuarea este benevolă, de aceea constrângerea nu poate fi aplicată nici direct, nici indirect”[22]. Cu toate acestea, deşi formal fusese declarată benevolă, evacuarea germanilor era practic una forţată, chiar dacă declaraţiile oficiale ale ambelor părţi menţionau constant necesitatea şi interesul autorităţilor faţă de intereselor oamenilor supuşi evacuării. În mod evident, şi din partea germană strămutarea se efectua sub o presiune propagandistică vădită. Lucrul acesta influenţa atât componenţa, cât şi

---

[18] *Nazi-Soviet Relations. Documents from the Archives of the German Foreign Office* (în continuare *Nazi-Soviet Relations, 1939*–1941), Edited by Raymond James Sontag and James Stuart Beddie, Washington, Department of State, Department of State Publication 3023, 1948, p. 155. Vezi şi p. 158.

[19] *Ibidem*, p. 71.

[20] *Ibidem*, p. 77.

[21] Arhivele Ministerului Securităţii Naţionale al Republicii Moldova, Dosarul *Evacuarea germanilor de pe teritoriul Basarabiei*. Rapoartele din 23, 26 septembrie, 1, 3, 5 octombrie 1940. Filele nu sunt numerotate.

[22] Valeriu Pasat *Трудные страницы истории Молдовы 1940–1950* (*Paginile grele ale istoriei Moldovei 1940–1950*), Moscova, 1994, p. 91.

BDD-A32866 © 2015 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:20 UTC)

numărul persoanelor strămutate şi, firește, se făcea resimţit şi în starea de spirit a oamenilor. În esenţă, Germania se erija în rol de iniţiator al acestei acţiuni şi de protector al etnicilor germani. Identificând cu minuţiozitate pe toţi etnicii germani (deşi articolul 1 al *Acordului privind evacuarea* prevedea fără echivoc principiul benevol), partea germană nu se opunea, la fel cum se întâmplase şi în ţările baltice, includerii în liste a membrilor familiilor lor de naţionalitate rusă, ucraineană sau „moldoveană". Partea sovietică însă respingea cererile de acest fel. Se cunosc cazuri în care unele persoane se căsătoreau de urgenţă cu germani. Cu toate acestea, deşi la nivel oficial partea germană bloca, în general, plecarea persoanelor de altă etnie decât cea germană, adesea aceste restricţii s-au aplicat doar în cazul evreilor. Documentele atestă mai multe cazuri de „identificare" a etnicilor evrei făcând parte din familii mixte. Cazuri similare au avut loc şi în judeţul Cernăuţi, unde împuterniciţii germani nu numai că se eschivau de la înregistrarea evreilor, ci şi îi convingeau pe germanii căsătoriţi cu evrei să divorţeze[23].

În mod evident, au existat şi etnici germani care au refuzat plecarea în Germania. Preşedintele delegaţiei sovietice, Vasiukov, consemna 506 cazuri de refuz de a pleca. Referitor la această cifră, el explica că „în majoritatea cazurilor e vorba de nemţoaice căsătorite cu ruşi, 31 de cazuri – cu bulgari, sau germani căsătoriţi cu rusoaice, bulgăroaice şi, în cele din urmă, din refuzul soţului sau soţiei de a-şi părăsi familia"[24].

Până la 20 octombrie 1940, cea mai mare parte a germanilor din Basarabia era deja evacuată. După cum se comunica în adresa din 23 octombrie a reprezentantului Comisariatului Poporului pentru Afacerile Externe, în Punctul de Control şi Trecere Chilia evacuarea luase sfârşit[25]. În raportul din 25 octombrie 1940 al lui P. Veretenikov, adresat secretarului CC al PC(b) al Moldovei, P. G. Borodin, se menţiona, de asemenea, că până la acea vreme au plecat 106 812 de persoane, iar „o mare parte dintre cei care n-au plecat, dar care erau gata de plecare, erau colonişti din Bucovina de Nord, Cernăuţi, unde plecarea a întârziat din cauza reajustării liniilor căilor ferate cu ecartament îngust la cele cu ecartament larg şi, în consecinţă, nu plecaseră încă aproximativ 17 000 de persoane"[26].

În aceeaşi perioadă, conducătorii Reich-ului au luat în calcul şi strămutarea germanilor din România, chestiune semnalată Bucureştilor ca fiind una de extremă urgenţă, germanii afirmându-şi disponibilitatea de a începe negocierile încă de la 8 octombrie 1940[27]. Ca de fiecare dată, aceasta a făcut obiectul unei *Convenţii bilaterale, româno-germane*, publicată în „Monitorul Oficial" din 30 octombrie

[23] *Ibidem*, p. 104.
[24] *Ibidem.*
[25] *Ibidem.*
[26] *Ibidem*, p. 108.
[27] A.M.A.E., Fond 71, E9, Anul 1939–1940, Vol 129, f. 234.

BDD-A32866 © 2015 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:20 UTC)

1940[28]. Potrivit acestui document, care făcea referire directă la etnicii germani din sudul Bucovinei şi Dobrogea, orice persoană de origine germană din teritoriile menţionate avea dreptul să opteze pentru strămutare. Odată primit şi înregistrat biletul de strămutare, solicitantul intra în grija statului german şi se supunea obligaţiilor ce decurgeau din prevederile Convenţiei. Bunurile sale, mobile şi imobile, care rămâneau în ţară, treceau în proprietatea statului român, care însă plătea o despăgubire în conformitate cu preţurile pieţei.

Alături de cetăţenii respectivi, au fost expatriate în Germania şi registre parohiale[29], documente ale unor asociaţii, societăţi şi sindicate germane, ca şi cele ale autorităţilor administrative din localităţile care se repatriau în totalitate. Pentru gestionarea întregului proces de strămutare a fost înfiinţat la Bucureşti un aşa-numit Birou German de Repatriere, acronimul german al acestuia fiind D. A. S., ai cărui angajaţi beneficiau de statutul unor funcţionari diplomatici. La rândul ei, partea română a creat în cadrul Ministerului Economiei Naţionale un Subsecretariat de Stat al Colonizării şi Populaţiei Evacuate, având în subordine un Comisariat General pentru Repatrierea Populaţiei Germane. Activitatea acestuia urma să fie sprijinită de către comisarii locali, primarii localităţilor şi şefii garnizoanelor legionare din zonă[30].

Autorităţile române nu au impus restricţii cetăţenilor de origine germană care optau pentru strămutare. Deşi pierdeau o însemnată forţă de muncă şi îşi asumau un efort financiar consistent, preluând la datoria publică valoarea averii strămutaţilor, autorităţile române au adoptat această atitudine deoarece puteau folosi imobilele, terenurile şi inventarul agricol lăsat în urmă de etnicii germani pentru a-i adăposti şi eventual a-i despăgubi, măcar parţial, pe refugiaţii din Basarabia, nordul Bucovinei şi, ulterior, pe cei din nord-vestul Transilvaniei, teritorii pierdute de statul român în fatidicul an 1940. Datorită faptului că aceştia nu dispuneau de puterea financiară necesară achiziţionării bunurilor imobile ale strămutaţilor germani, dar, pe de altă parte, şi din cauza unei oferte bogate, generate de acest exod, multe proprietăţi au fost, în cele din urmă, evaluate sub preţul pieţei. În condiţiile menţionate, este evident că acest lucru nu s-a datorat unei rele voinţe a

[28] Textul Convenţiei, actele adiţionale, precum şi anexele aferente se regăsesc şi la A.M.A.E., Fond 71, E9, Anul 1939–1940, Vol. 129, f. 107–131, 194–202.

[29] Din acest punct de vedere, merită subliniat faptul că Secretariatul de Stat al Vaticanului a cerut Bucureştilor, prin intermediul Legaţiei României de pe lângă Sfântul Scaun, să-i fie comunicate numele preoţilor de origine germană care optau pentru repatriere. Ministerul Afacerilor Străine de la Bucureşti, deşi a răspuns prompt telegramei, a precizat că nu posedă încă informaţiile necesare pentru a da curs solicitării Vaticanului. Vezi A.M.A.E., Fond 71, E9, Anul 1939–1940, Vol. 129, f. 314 şi 316.

[30] Ştefan Purici, *Strămutarea germanilor sud-bucovineni şi impactul asupra societăţii româneşti* (III), în „Crai nou”, serie nouă, Suceava, anul XII, nr. 2 990, 12 iunie 2001, p. 3.

BDD-A32866 © 2015 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:20 UTC)

autorităţilor române, iar partea germană a înţeles şi a fost de acord cu raţiunile care au stat la baza acestui fapt[31].

Trebuie menţionat faptul că ulterior au existat numeroşi strămutaţi germani din România care au decis să se reîntoarcă pe meleagurile natale. De situaţia acestora s-a ocupat Subsecretariatul de Stat al Românizării, Colonizării şi Inventarului. În 1940 şi 1941, reprezentanţii acestei instituţii au identificat în „taberele de strămutare" din Germania aproximativ 5 000 de persoane care s-au decis să revină în România. Ei au fost aduşi cu trenul până la Viena şi apoi au fost transportaţi în ţară pe Dunăre. Ulterior, până în 1943, 8 217 persoane s-au regăsit în această situaţie, între ei aflându-se mulţi dintre cei care proveneau din teritoriile anexate de sovietici în anul 1940[32].

Privind în urmă, decizia politică de strămutare a etnicilor germani, indiferent de măsurile administrative sau juridice care au însoţit-o şi facilitat-o, a creat, de ambele părţi, profunde dezechilibre sociale şi umane, ale căror consecinţe pot fi resimţite şi astăzi. În acelaşi timp, însă, la vremea respectivă strămutările din statele baltice şi România au reprezentat un indicator precis al destinului şi situaţiei particulare a acestor ţări. Germanii din Letonia, de exemplu, au acceptat în cele din urmă, fără mari probleme, posibilitatea de a emigra în Germania, măsurile luate de comun acord de către cele două guverne încurajând şi facilitând acest proces, într-un context politic în care teama de comunism se estompase după şocul iniţial prilejuit de semnarea pactelor de asistenţă mutuală[33] şi, în general ‚pericolul sovietic nu era perceput ca unul imediat, nici măcar de către autorităţile germane. Au existat prevederi bilaterale care indicau chiar şi termene de 10 ani pentru soluţionare. În aceste condiţii, este probabil ca înţelesul dat de germani sferelor de influenţă să nu fi cuprins şi anexarea propriu-zisă, ci alte forme de dominaţie.

[31] Ştefan Purici, *Strămutarea germanilor sud-bucovineni* (IV), *ibidem*, anul XII, nr. 2 991, 13 iunie 2001, p. 3.

[32] *Ibidem*. Pentru informaţii mai multe, vezi şi D. Vatamaniuc, *Lista românilor din lagărele din Germania care urmau să fie repatriaţi în anul 1941* (I), în „Analele Bucovinei", Bucureşti, anul VIII, nr. 2 (17), [iulie–decembrie] 2001, p. 401–420; D. Vatamaniuc*, Lista românilor din lagărele din Germania care urmau să fie repatriaţi în anul 1941* (II), *ibidem*, anul IX, nr. 1 (18), [ianuarie–iunie] 2002, p. 269–284. Bogată în informaţii, privind fenomenul din interiorul său, este şi lucrarea lui Partenie Masichievici, *Skizzenblätter aus den Jahren 1940–1941. Schiţe din taberele de strămutare*, Vorwort von Dimitrie Vatamaniuc (Deutsche Übersetzung Ida Alexandrescu), Einleitung von Hortensia Masichievici-Mişu, Nachwort von Horst Fassel, Prefaţă de academician Dimitrie Vatamaniuc, Introducere de Hortensia Masichievici-Mişu (Versiune în limba română), Postfaţă de Horst Fassel (Traducere în limba română: Suzana Holan), Bucureşti, Editura Anima, 2006, 144 p. O prezentare a problematicii repatrierii germanilor din ţările Europei de Răsărit, vezi şi la Ortfried Kotzian, *Die Umsiedler. Die Deutschen aus West-Wolhynien, Galizien, der Bukowina, Bessarabien, der Dobroudscha und in der Karpathenukraine. Studienbuchreihe der Stiftung Ostdeutscher Kulturrat*, Band 11, München, F.A. Herbig Verlagsbuchhandlung GmbH, 2005.

[33] A.M.A.E., Fond 71, Letonia, Anii 1923–1940, Vol. 7, f. 241.

BDD-A32866 © 2015 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:20 UTC)

Germanii din Letonia puteau astfel opta pentru strămutare într-o conjunctură politică care nu lăsa să se întrevadă agresiunea imediată a Moscovei[34].

Pe de altă parte, exodul germanilor din Bucovina, în 1940, a fost determinat de alte considerente. Berlinul a fost luat prin surprindere de faptul că sovieticii au cerut şi ulterior au anexat partea de nord a Bucovinei şi Ţinutul Herţa. Negocierile privind strămutarea germanilor din România au început aproape imediat, iar atunci când s-au încheiat, în toamna anului 1940, etnicii germani din sudul Bucovinei, şi nu numai ei, aveau suficiente motive să opteze pentru plecarea în Germania. România pierduse teritorii vaste într-un timp foarte scurt, valurile de refugiaţi şi, odată cu ei, veştile sosite în special din teritoriile ocupate de sovietici erau tot mai îngrijorătoare, astfel încât plecarea în Germania a reprezentat pentru mulţi opţiunea unui trai mai sigur pentru ei şi familiile lor.

Merită menţionat însă faptul că toate aceste elemente, care au determinat exodul germanilor din Bucovina, în toamna anului 1940, sunt valabile şi în cazul maghiarilor din regiune, care au avut posibilitatea să opteze pentru repatrierea în Ungaria în aceeaşi perioadă. Astfel, începând cu mijlocul lunii noiembrie 1940, autorităţile româneşti au luat măsuri menite să faciliteze exercitarea dreptului de opţiune pentru cetăţenia maghiară a cetăţenilor români de această naţionalitate. Cei care alegeau această variantă urmau să se prezinte în termen de maxim şase luni de la data încheierii arbitrajului vienez la un notar public sau la judecătoria din zona de rezidenţă pentru a da o declaraţie-tip legalizată. Acest document urma a fi prezentat poliţiei sau preturilor, care urmau să elibereze solicitantului o autorizaţie de trecere a frontierei cu Ungaria. Acesta pierdea de drept cetăţenia română, urmând să o primească pe cea maghiară şi era obligat ca până la 28 august 1941 să-şi lichideze afacerile şi averile din România[35]. În consecinţă, doar în perioada 20 octombrie – 31 decembrie 1940, un număr de 309 familii, în general numeroase, au trecut din Bucovina în teritoriul controlat de Ungaria numai pe la punctul de trecere a frontierei Coşna, din judeţul Câmpulung[36]. Cifra poate să nu impresioneze, la o primă vedere, însă toate aceste familii proveneau din numai trei localităţi rurale din apropierea Rădăuţilor, anume Dorneşti, Ţibeni şi Măneuţi[37], astfel încât impactul demografic în acea zonă a fost unul semnificativ.

---

[34] Într-o telegramă trimisă de la Riga Ministerului Afacerilor Străine de la Bucureşti, la 8 octombrie 1939, Grigore Niculescu-Buzeşti semnala faptul că opinia publică din Letonia acceptase cu resemnare acordul cu Uniunea Sovietică, în urma căruia, se spera, avea să urmeze o perioadă de calm. În acest context, diplomatul român acreditat la Riga aprecia că, din punctul său de vedere, raporturile letono-sovietice intraseră într-o nouă fază, una de relativă stabilitate, fără a se putea întrevedea o schimbare notabilă atât timp cât rezultatul conflictului dintre Germania şi puterile occidentale nu putea fi anticipat. Singurele temeri de moment, exprimate de către diplomatul român, făceau referire la eventuale schimbări în politica internă a Letoniei, schimbări văzute nu doar ca posibile, ci chiar probabile. Vezi A.M.A.E., Fond 71, Letonia, Anii 1923–1940, Vol. 7, f. 238–239.

[35] D.J.S.A.N., Fond *Prefectura Judeţului Rădăuţi*, Dosar nr. 16/1940, f. 126–127, faţă-verso.

[36] *Ibidem*, f. 122–124, faţă-verso.

[37] *Ibidem*.

BDD-A32866 © 2015 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:20 UTC)

Indiferent însă dacă vorbim despre maghiari sau germani, cert este faptul că strămutările etnicilor germani din estul Europei şi zona baltică în 1939 şi 1940, dincolo de orice asemănări sau deosebiri de nuanţe ori consecinţe, nu au reprezentat decât un element al redefinirii sferelor de influenţă, un barometru al relaţiilor sovieto-germane şi al agresiunii.

BDD-A32866 © 2015 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:20 UTC)